

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาศึกษาวิจัย เรื่อง “ การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ตีรวัง ต.กำโลน อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช ” ได้นำ แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้เป็นกรอบอ้างอิงประกอบในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
4. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของการสื่อสาร
5. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำและบทบาทของผู้นำ

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development Communication)

การสื่อสาร (Communication) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Communis ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Common มีความหมายว่า ความเหมือนกัน หรือ การร่วมกัน ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่เราทำการสื่อสารหมายถึงเมื่อนั้นเรากำลังพยายามสร้างความร่วมกัน หรือเหมือนกันกับคนอื่น

นักวิชาการในสาขาต่าง ๆ ได้นิยามความหมายของคำว่า การสื่อสารไว้มากมาย แตกต่างกันไปตามความถนัดและวัตถุประสงค์ของแต่ละคน แต่ในที่นี้จะยกเฉพาะความหมายที่สามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนาได้ อาทิ

วิลเบอร์ แชรรมม์ (Wilbur Schramm ,1974 : 13 อ้างถึงใน ประมะ สตะเวทิน, 2538 : 29) นิยามความหมาย “ การสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร ”

เอเวอเรท เอ็ม. โรเจอร์ส (Everett M. Rogers ,1973 : 43 อ้างถึงใน เสถียร เศษประทีป, ม.ป.ป. : 20) ให้คำนิยามว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการที่ ความคิด หรือข่าวสารถูกส่ง จากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร

จุมพล รอดคำดี (2532) ให้ความหมายว่า การสื่อสาร หมายถึง พฤติกรรมการติดต่อ สัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ตลอดจนประสบการณ์ระหว่างกันและกัน เพื่อให้เกิดผลตอบสนองบางประการ ที่ตรงกับ เป้าหมายที่วางไว้ คือ การเข้าใจร่วมกัน ความร่วมมือ ความตกลงเห็นพ้องต้องกัน ความผสมผสาน ความประนีประนอม เป็นต้น อันจะนำมาซึ่งความคงอยู่ และการพัฒนาสังคมของมนุษย์

อาจกล่าวโดยสรุปว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการที่มีการถ่ายทอดสารระหว่าง ผู้รับสารกับผู้ส่งสารซึ่งมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสารโดยผ่านสื่อ เพื่อให้เกิด ผลตอบสนองตามเป้าหมายที่วางไว้

ทั้งนี้การสื่อสารจะเป็นไปด้วยความราบรื่น และมีประสิทธิภาพ หรือไม่นั้น เอเวอเรท เอ็ม. โรเจอร์ส (Everett M. Rogers,1983) กล่าวว่า คุณลักษณะระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เป็นปัจจัยสำคัญที่จะอธิบายว่าใครถ่ายทอดข่าวสารไปยังใคร และจะมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอด ข่าวสารแค่ไหน ทั้งนี้ การสื่อสารจะเป็นไปด้วยความราบรื่นเมื่อผู้ส่งสารและผู้รับสารมีคุณลักษณะ เหมือน ๆ กัน (Homophily) เช่น ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม การศึกษา สถานะสังคม และอื่น ๆ นั้นหมายถึง บุคคลส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกสบายใจที่จะติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกับ ตนมากกว่า การพูดคุยกับบุคคลที่แตกต่างกับตน ซึ่งต้องใช้ความพยายามมากที่จะทำให้การสื่อสาร ประสบผล เพราะ การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน (Heterophily) อาจทำให้เกิดการรับรู้ที่ไม่สอดคล้องกันก็ได้ และผู้รับสารเองอาจจะมีความรู้สึกไม่สะดวก หรือไม่สบายใจ ที่จะทำการสื่อสาร

ส่วนคำว่า "การพัฒนา" (Development) ก็เช่นเดียวกันกับการสื่อสาร กล่าวคือมีการ ให้ความหมายที่หลากหลายและแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ในที่นี้จะกล่าวถึงความหมายของ การพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน อาทิ

ซินห์ (Sinha, 1976 : 2 อ้างถึงใน เสถียร เขยประทับ, ม.ป.ป. : 6) ให้คำจำกัดความของการพัฒนาว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง

เบลทราน (Beltran, 1974 : 10 อ้างถึงใน เสถียร เขยประทับ, ม.ป.ป.) กล่าวว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการที่มีทิศทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม ภายใต้เงื่อนไขความเสมอภาค ศักดิ์ศรี ความยุติธรรม และเสรีภาพ

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2533 : 67) กล่าวว่า การพัฒนาในมุมมองของชาวบ้านนั้น คือ การแก้ปัญหาที่มีอยู่และการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตัวเองดีขึ้น ให้ภายในชุมชนมีความสันติสุขพอสมควร ไม่ว่าจะในการพัฒนานั้นคนนอกที่เข้ามาจะเป็นฝ่ายเริ่มและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม หรือ เข้ามาพร้อมกับชาวบ้านในกิจการที่ชาวบ้านเป็นฝ่ายริเริ่มก็ตาม

เออรินด์ ซิงค์เฮล และ ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (Arvind Singhal and Parichart Sthapitanonda, 1996) ประมวลแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน และได้สรุปแนวทางของการพัฒนาตามหลักกระบวนทัศน์แห่งความหลากหลาย (multiplicity paradigm) ว่า การพัฒนาควรจะมุ่งเน้นที่ความต้องการของประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม และ ควรจะคำนึงถึงการผสมผสานของวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ และบรรทัดฐานต่าง ๆ ของคนในสังคม โดยกระบวนการดังกล่าวควรจะสนับสนุนให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ตลอดจน ควรส่งเสริมให้มีการพึ่งพาตนเองในแต่ละสังคมให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ แต่ไม่ได้หมายถึงการตัดขาดจากสังคมภายนอก ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้มีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรและเข้าถึงสื่อ

ทั้งนี้การพัฒนาย่อมบรรลุผลได้มากน้อยเพียงไรนั้น การสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับการพัฒนาในยุคปัจจุบัน ซึ่งใช้การสื่อสารในลักษณะสองทาง (Two-way Communication) และ การสื่อสารในแนวระนาบ (Horizontal Communication) (Schramm, 1979 อ้างถึงใน John A. Lent, 1987) เพื่อช่วยก่อให้เกิดพลังและกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

ดังเช่นที่ เจน เซอร์เวส (Jan Servaes, 1983 อ้างถึงใน ธัญพร พงษ์โสภณ, 2539) มองว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนาต้องพิจารณาจากความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ (need

oriented) และการพัฒนาจะต้องประสานสัมพันธ์กับการสื่อสารแบบประชาธิปไตย ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน (people's participatory) โดยมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ (self reliance)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นอาจกล่าวโดยสรุปว่า ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ควรจะคำนึงถึงองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

1. เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) และเน้นการสื่อสาร การสื่อสารในแนวระนาบ (Horizontal Communication)
2. ให้ความสำคัญกับการสื่อสารจากล่างสู่บน (Bottom-up) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาในทุกระดับ
3. การสื่อสารต้องยึดหลักความต้องการ และปัญหาความต้องการของประชาชน เป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรม
4. คำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนเป็นหลัก ไม่พึ่งพาแหล่งสารจากภายนอก มาก
5. การพัฒนาขีดความสามารถ และพึ่งพาตนเอง โดยการแพร่ข้อมูลด้านความรู้ที่ เหมาะสมกับท้องถิ่น
6. การสื่อสารต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และอาจใช้ร่วมกัน เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อประเพณี เป็นต้น

หน้าที่ของการสื่อสารในการพัฒนา

คณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหาการสื่อสารอันประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางด้านสื่อสารระดับโลก ได้กล่าวถึงการสื่อสารว่าโดยทั่วไปแล้วอาจเป็นได้ทั้งกิจกรรมส่วนบุคคล และส่วนรวมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดภายในระบบสังคมใดระบบหนึ่ง โดยหน้าที่สำคัญของการสื่อสารอาจจำแนกได้ดังต่อไปนี้ (ฌอง แมคไบร์ด, 1980)

1. ทางด้านข่าวสาร (Information) หมายถึง การเก็บรวบรวมแยกแยะและกระจายข่าวสาร ข้อเท็จจริง และความคิดเห็น ซึ่งจำเป็นต่อปัจเจกชน ในการทำความเข้าใจบุคคลอื่น ชุมชนอื่น สถานการณ์ สิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสม

2. ทางด้านสังคมประกิต (Socialization) หมายถึง การสร้างสมความรู้ ความคิด ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

3. ทางด้านกระตุ้น (Motivation) หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนให้ไปสู่จุดมุ่งหมายของสังคมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยกระตุ้นให้บุคคลตระหนักในบทบาท และแสวงหาแนวทางในอันที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของสังคมร่วมกัน

4. ทางด้านการโต้แย้งและอภิปราย (Debate and Discussion) หมายถึง การแลกเปลี่ยน ข้อมูล ความคิดเห็น ของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การร่วมกันแก้ไขปัญหของสังคม รวมทั้งก่อให้เกิดความสนใจต่อปัญหาในระดับชุมชน ประเทศ และระหว่างประเทศ

5. ด้านการศึกษา (Education) หมายถึง การสื่อสารเข้ามาช่วยในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาสติปัญญา ลักษณะนิสัย และทักษะ ของบุคคลตลอดชีวิต

6. ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรม (Culture Promotion) หมายถึง การเผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมเพื่อสงวนรักษามรดกที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ และการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมโดยการส่งเสริมสติปัญญาและจินตนาการของบุคคล รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในทางสุนทรีย์ภาพ

7. ด้านบันเทิง (Entertainment) หมายถึง การเผยแพร่งานทางการละคร วรรณกรรม ดนตรี การละเล่น และศิลปะต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและการพักผ่อนหย่อนใจด้วย

8. ด้านการประสานสามัคคี (Integration) หมายถึง การให้โอกาส ผู้คน กลุ่มชน และประชาชาติต่าง ๆ ได้รับข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย อันจะก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งกันและกัน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

ทั้งนี้บทบาทหน้าที่การสื่อสารดังกล่าวนี้ย่อมส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสังคมรวมทั้งการพัฒนาสังคมควบคู่กันไปด้วย

ส่วน ปรมะ สตะเวทิน (2538) ได้สรุปหน้าที่ของการสื่อสารต่อการพัฒนาไว้ดังนี้

1. **หน้าที่ในการให้ข่าวสาร (Informative Function)** กล่าวคือ การที่ประเทศจะพัฒนาไปได้นั้นประชาชนในประเทศนั้นต้องมีความกระตือรือร้น ที่จะพัฒนาตัวเองและสังคมโดยรวม ดังนั้นหน้าที่ของการสื่อสารจึงเป็นการให้ข่าวสารแก่ประชาชนในลักษณะที่สร้างบรรยากาศแห่งการพัฒนา ด้วยการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาแก่ประชาชน ซึ่งสาระของข่าวสารที่เสนอ ได้แก่ วิถีชีวิตของสังคมที่พัฒนา, โครงการพัฒนาต่าง ๆ, ระบบการเมือง, สังคม, เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของประเทศตนเองและประเทศที่พัฒนา, เป้าหมายและปัญหาของการพัฒนา การเสนอข่าวสารในลักษณะนี้เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจต่อการพัฒนา ได้รู้ ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทำให้หูตากว้างขวางขึ้น และสามารถเปรียบเทียบตัวเองและสังคมของตัวเอง กับสังคมอื่น และคนในสังคมอื่น ได้

2. **หน้าที่ในการชักจูงใจ (Persuasive Function)** กล่าวคือ ในการพัฒนาสังคมหรือประเทศนั้น ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างและหน้าที่ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน หมายถึง ประชาชนต้องเปลี่ยนทัศนคติ, ความเชื่อ และพฤติกรรมของตน เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ในสังคม ตลอดจนการที่ประชาชนจะต้องเข้าร่วมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ดังนั้น การสื่อสารจึงต้องมีหน้าที่ชักจูงใจให้ประชาชนเปลี่ยนวิถีชีวิตของตน และเข้าร่วมในโครงการพัฒนาอย่างจริงจัง ด้วยการแสดงความคิดเห็นสนับสนุนโครงการพัฒนาของรัฐบาลและชี้แนะการตัดสินใจของประชาชน ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ประชาชนและสังคมส่วนรวมจะได้รับจากการพัฒนา

3. **หน้าที่ในการให้ความรู้ (Education Function)** กล่าวคือ เมื่อประชาชนได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับความจำเป็นของการพัฒนาจนเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น และตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนแล้ว สิ่งก็ตามมาก็คือ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความรู้ความสามารถในการที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ นั่นคือ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความรู้ความเข้าใจถึงบทบาท, หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนในสังคมใหม่ ซึ่งการสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนสามารถที่จะทำหน้าที่ในการให้ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการปรับตัวของประชาชนให้เข้ากับการพัฒนาสังคมได้ โดยการให้ความรู้แก่ประชาชนทั้งในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ การปรับปรุงการกินอยู่ และการประกอบอาชีพ

การสื่อสารเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว

จากแนวความคิดของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณากับ การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการสื่อสารมีส่วนสำคัญ อย่างยิ่งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว กล่าวคือ การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมากในช่วงแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 - พ.ศ.2534) ที่รัฐบาลได้ประกาศนโยบายให้เป็นปีท่องเที่ยวไทยนั้น การสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญยิ่ง โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเน้นบทบาทของการสื่อสารในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ด้วยการจัดให้มีการออกเอกสารเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวทั้งภายในและ ภายนอกประเทศ รวมทั้งมีการประสานงานกับสื่อมวลชนในการนำเสนอบทความหรือสารคดี การท่องเที่ยว และ ยังมีการจัดทำโปสเตอร์ แผ่นพับ เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทย ซึ่งผลจากการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้สามารถชักจูงใจชาวต่างประเทศเข้ามา ท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นจำนวนมากกระทั่งสามารถนำรายได้เข้าประเทศสูงเป็นอันดับหนึ่งถึง แล่นล้านบาท

เมื่อมาถึงแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 -พ.ศ. 2544) ซึ่งได้ปรับแนวคิดการพัฒนาจากเดิมที่เน้นการพัฒนาทาง เศรษฐกิจเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว มาเป็นการพัฒนาที่เน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดย เปิดโอกาสให้ทุกส่วนในสังคมได้ ร่วมคิด ร่วมกำหนดแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วม ติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากนโยบายและกลยุทธ์การพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยว ปี 2540-2544 ที่ได้มีการกำหนดไว้ดังนี้ คือ

- 1) การส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่ กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับ การขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาวและคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป
- 2) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนรวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้ เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันแก้ไขหรือป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและ บริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
- 3) ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และ ส่งผลดีต่อการพัฒนา

โดยใช้กลยุทธ์ในการดำเนินงานเพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังนี้คือ

- 1) ผลักดันให้มีการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนพิจารณาและหาแนวทางร่วมกัน
- 2) อนุรักษ์และปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนโดยเฉพาะในท้องถิ่นเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องของการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนให้อยู่ในสภาพที่ดี ตลอดจนสามารถให้ข้อมูล ข่าวสาร การบริการ และความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนท้องถิ่นของตนได้
- 3) กำหนดบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ หรือสร้างความเสื่อมโทรมให้แก่แหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง
- 4) เน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มากขึ้น โดยให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่ทุกคน
- 5) อนุรักษ์โครงการรักษาความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวหลัก โดยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 6) ประสานงานประชุม ปรึกษาหารือ ตั้งคณะทำงานร่วม ททท. ทั้งในระดับนโยบาย และปฏิบัติกับหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อวางแผนการท่องเที่ยวและแก้ปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมตามแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม
- 7) ศึกษาและพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ และระบบติดตามสถานะสิ่งแวดล้อมและมลภาวะในแหล่งท่องเที่ยวทั่วประเทศ
- 8) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคเอกชนจัดตั้งสถาบัน หรือจัดฝึกอบรมเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพบุคลากรในด้านการบริการ

จากนโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวดังกล่าว จะเห็นว่าการสื่อสารยังคงมีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะสื่อมวลชนที่จะช่วยเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว รวมทั้ง เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันสื่อบุคคลและสื่อพื้นบ้านเองก็เข้ามามีบทบาทโดดเด่นมากขึ้นในอันที่จะช่วยให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

จากอดีตที่ผ่านมาการจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกันเสมอระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และ สังคม กับการพัฒนา ดังนั้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และการสร้างเสริมระบบประชาธิปไตยที่มาจากรากหญ้า (grass-root) ให้มากที่สุด ประกอบกับกระแสโลกของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะจากการประชุม Earth Summit ที่ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535 ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540)

1) กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงการอนุรักษ์ ป้องกัน และแก้ไขวิกฤตการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอนุรักษ์ระบบนิเวศ

2) กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้ หรือ มีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวและในทุกส่วนของสังคม เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3) กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า (grass-root) อันจะเป็นหลักประกันที่จะให้มีการพัฒนามิติดทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสมเป็นไปตามความต้องการของผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น

จากพลังของทั้ง 3 กระแสนี้ ทำให้เกิดทางเลือกใหม่ในการท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และ รูปแบบ *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)* คือรูปแบบที่มีการกล่าวถึงมากที่สุด ดังแผนภาพต่อไปนี้

นิยามและความหมาย

Ecotourism เป็นคำที่ผสมกันระหว่าง คำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับ คำว่า Tourism หรือ การท่องเที่ยว ซึ่งทางราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติศัพท์คำ "Ecotourism" เป็นภาษาไทยว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ทั้งนี้ นิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้มีการกำหนดขึ้นจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ไว้มากมาย อาทิ

เฮกเตอร์ เซบัลลอส- ลาสคูเรียน (Hector Ceballos – Lascurain ,1990 อ้างถึงใน กรุณา เตชาติวงศ์ ณ อยุธยา 2539 :58) แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources-IUCN) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์

เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทาง วัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

เอลิซาเบธ บู (Elizabeth Boo ,1991 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ศูนย์วิจัย ป่าไม้,2538 : 3-2) ได้ให้คำนิยามของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า คือ การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อ ประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชน หรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

สมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The Ecotourism Society, 1991 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2538 : 3-3) กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิง นิเวศในช่วงแรกว่า เป็นการเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของ ระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่น

ต่อมาคำนิยามดังกล่าวได้รับการปรับปรุงโดย เวสเทิร์น (Western ,1993 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2538 : 3-3) ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่ง ธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 2-51) ซึ่งจัดทำ โครงการการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศเสนอการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย ได้สรุปคำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความ รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่าง มีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ภราเดช พยัฆวิเชียร (2539 :5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีขอบเขตจำกัดโดยรูปแบบและสถานที่ ตลอดจนในเรื่องกลุ่มนักท่องเที่ยว

จากนิยามความหมายข้างต้น จึงพอจะสรุปสาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ดังนี้ คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษา ชื่นชม และการทำความเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่รวมถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี โดยมุ่งเน้นความรับผิดชอบต่ออนุรักษ์สภาพเดิมของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวให้กับท้องถิ่นของตน เพื่อก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

นอกจากนี้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 2-46) ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะและความเหมาะสมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับประเทศไทย ซึ่งเน้นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature) เป็นหลัก มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม (Environmentally Management) และการให้การศึกษาแก่ผู้เกี่ยวข้อง (Education) โดยครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก 4 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based Tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably Managed Tourism)

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เชื่อมต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว, ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็น การท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based Tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นซึ่งหมายถึง ความรวมถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย โดยในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในพื้นที่เริ่มตั้งแต่ประชาชนระดับรากหญ้า (grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย จึงเป็น การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation-based Tourism)

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นมีองค์ประกอบสำคัญพื้นฐานแตกต่างไปจากรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเดิมในลักษณะ Mass Tourism ซึ่งเน้นความสำคัญที่ตัวเลขของรายได้ อันจะบ่งบอกถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญกับการพัฒนา "คน" ซึ่งมีใช้หมายความเฉพาะคนในฐานะผู้เป็นนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงทุกคน ที่เกี่ยวข้องทั้งผู้ประกอบการ หน่วยงาน องค์กร และประชาชนผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น รวมทั้งเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันของทุกหน่วยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งชุมชนศิวิล อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช เองก็มีลักษณะการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ด้วยเช่นกัน

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (Participation)

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่ทิศทางที่ยั่งยืน มีหลักการที่สำคัญประการหนึ่ง คือ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยว

ความหมายของการมีส่วนร่วม

วิลเลียม เออร์วิน (William Erwin ,1976 : 138 อ้างถึงใน สุรินทร์ คล้ายจินดา ,2539 : 14) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหา ด้วยตนเองในการดำเนินงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ร่วมกับการใช้วิทยาการอย่างชำนาญและเหมาะสม เพื่อแก้ไขปัญหา สนับสนุนให้สัมฤทธิ์ผลในการพัฒนา พร้อมกับติดตามงานขององค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง

คณะกรรมการบริหารเพื่อประสานงานเฉพาะกิจในการพัฒนาชนบท ขององค์การสหประชาชาติ (2521 , อ้างถึงใน ปีเตอร์ โอคลี และ เดวิด นาร์สเดน ,1984) กล่าวว่า ความหมายที่แท้จริงของการมีส่วนร่วมของมวลชน คือ ความมานะพยายามร่วมกันของบุคคลที่เกี่ยวข้องที่จะรวมพลังความพยายามและทรัพยากรใด ๆ ที่เห็นควรนำมาใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่เขาได้ตั้งเอาไว้ โดยนัยนี้ทำให้อาจเรียกได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการของการกระทำอย่างแข็งขัน ที่ผู้มีส่วนร่วมได้ริเริ่มและลงมือกระทำตามความคิดและวิจารณญาณของตนเอง รวมทั้งเป็นกระบวนการการกระทำที่เขาสามารถควบคุมได้ ส่วนความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน อันเป็นเพียงการเอาคนมาร่วมกระทำกิจกรรมบางอย่างตามความคิด หรือการวางแผนของผู้อื่น และควบคุมโดยผู้อื่นนั้นไม่อาจยอมรับได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

ในขณะที่ Department of International Economic and Social Affairs (1981 อ้างถึงใน บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์ ,2535 อ้างถึงใน อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์, 2538) กล่าวถึงคำว่า "การมีส่วนร่วม" ซึ่งได้จากรายงานการประชุมของ The Ad Group of Experts เรื่อง "Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development" กล่าวว่า ไม่สามารถจำกัดความที่ตายตัวได้ และมีการให้ความหมายต่าง ๆ กันไปในแต่ละประเทศ หรือแม้แต่ภายในประเทศเดียวกัน ในการจะเข้าใจความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ต้องดูบริบทของแต่ละประเทศ และสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศนั้น แต่ที่ประชุมได้เสนอความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้กว้าง ๆ ว่า

" การมีส่วนร่วม" จะนำมาซึ่งโอกาสที่ทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วม และมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนา และในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเท่าเทียมกันในประเด็นของ

1. การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
2. การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
3. การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย วางนโยบาย การวางแผน และการปฏิบัติตามแผนทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม"

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ปีเตอร์ โอคลี และ เดวิด นาร์สเดน (1984) ที่ว่า การมีส่วนร่วมยังไม่สามารถให้คำจำกัดความที่ใช้กันได้ทั่วไป ดังนั้นจึงได้ลำดับความหมายของการมีส่วนร่วมที่เคยมีการกล่าวถึง จากความหมายกว้าง ๆ ไปสู่ความหมายโดยเฉพาะเจาะจง เพื่อให้เห็นข้อแตกต่างในการตีความหมาย ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่ง ของโครงการสาธารณะต่าง ๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติแต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ หรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ
2. การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

3. ในการพัฒนาชนบทการมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการ ตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการ และร่วมรับผลประโยชน์ จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น ๆ ด้วย

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า คือ การที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบกับเขา

5. การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ปัญหาภายในชุมชนของเขา การระดมทรัพยากรท้องถิ่นและการเสนอแนะทางแก้ไขให้กับชุมชน

6. การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน ซึ่งหมายถึงว่า บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความคิดริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายามตลอดจนความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น

7. การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่าง ๆ ในสภาพสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มดำเนินการ และความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่าง ๆ

ดังนั้น หากจะกล่าวโดยสรุปถึงความหมายของ การมีส่วนร่วม คือ การที่คนในสังคม เข้ามามีส่วนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล กับกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในสังคมนั้น เพื่อเป็นพลังในการพัฒนาสังคมของตนเองต่อไป

ทั้งนี้ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวถึงที่มาของการมีส่วนร่วมว่าเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลของบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2. ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น จึงลงมือกระทำร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือ ชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำที่สนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมอาจจะเกิดจากแนวคิดสั้น ๆ เช่น

1. ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์
2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมอยู่ด้วยทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปลวกขอแรงผู้น้อยก็จะช่วย
3. อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ปวงชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

นอกจากนี้ วรรณิการ์ ชมดี (2524) ซึ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ปัจจัยจูงใจให้มีส่วนร่วม ได้แก่ เกียรติ และความต้องการ อาชีพใหม่ การจูงใจจากเพื่อน การสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความต้องการเงินทุน ความต้องการซื้อสินค้าราคาถูก และผู้นำที่ชักนำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ ครู กรรมการสภาตำบล เป็นต้น

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531 : 11-15 อ้างถึงใน ปราณี หมอนทองแดง, 2533 : 28) ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงควรจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับ ก่อนหรือหลัง ชาวบ้านต้องรู้ถึงปัญหาของเขาเอง มิใช่ให้คนภายนอกมาชี้ปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ปัญหา
4. การมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผน เช่น การสละแรงงานและทรัพยากรต่าง ๆ
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

อคิน รพีพัฒน์ (2527) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ในขณะที่ นอร์แมน อัปฮอฟ (Norman Uphoff, 1981 อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์, 2527) แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอนเช่นกัน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

กล่าวโดยสรุปคือ การมีส่วนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับความสำคัญและความต้องการของคนในชุมชนนั้น
2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทั้งนี้ในกระบวนการของการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนามากที่สุด คือ ขั้นตอนของการตัดสินใจ (Jan Servaes, 1996)

มีผู้ให้คำนิยามว่า "การตัดสินใจ คือ การเลือกทางใดทางหนึ่งจากหลาย ๆ ทาง ซึ่งมีความหมายไปในทางเดียวกับกับความหมายเดิมของคำว่า Decision ที่มาจากภาษาละติน หมายความว่า การเลือกตัดสินใจลงไปยังอย่างเดี่ยวย่างหนึ่ง

ทั้งนี้ความหมายของการตัดสินใจ ที่กล่าวว่า เป็นการเลือกจากหลาย ๆ ทาง นั้น เป็นคำนิยามที่อธิบายให้เห็นถึงลักษณะหรือแนวความคิดหลักของการตัดสินใจ แต่การเลือกหรือการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกโดยบุคคล หรือ โดยกลุ่มจะต้องกระทำโดยมีจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งอย่างใดเสมอ ดังนั้นคำนิยามของการตัดสินใจที่มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางมากที่สุด คือ การตัดสินใจ หมายถึง การตั้งใจ ไตร่ตรอง และตัดสินใจเลือกทางดำเนินการที่เห็นว่าดีที่สุดในทางหนึ่งจากหลาย ๆ ทาง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ" (วิไลลักษณ์ วุฒิพลกรัง, 2540 : 47)

โดย เอเวอเรท เอ็ม. โรเจอร์ส (Eevrett M. Rogers,1973) ได้การแบ่งการตัดสินใจออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. การตัดสินใจโดยบุคคล (Optional Decision) เป็นการตัดสินใจซึ่งบุคคลแต่ละคนกระทำได้โดยเสรี และการตัดสินใจนั้นส่งผลกระทบต่อตัวบุคคลเอง ไม่กระทบกระเทือนคนอื่น ๆ
2. การตัดสินใจโดยกลุ่ม (Collective Decision) เป็นการตัดสินใจร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งผลของการตัดสินใจนั้นสมาชิกในสังคมต้องยอมรับ และ ปฏิบัติตาม
3. การตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ (Authority Decision) เป็นการตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ ซึ่งการตัดสินใจนี้จะส่งผลกระทบต่อส่วนรวม

หากเปรียบเทียบการตัดสินใจทั้ง 3 ประเภท ในแง่ ของผู้ตัดสินใจ กับ ผู้ปฏิบัติตามการตัดสินใจ จะเห็นว่า

1. การตัดสินใจโดยบุคคล (Optional Decision) ผู้ตัดสินใจและผู้ปฏิบัติเป็นคน ๆ เดียวกัน และเป็นผู้รับผิดชอบเต็มที่ในการตัดสินใจนั้น
2. การตัดสินใจโดยกลุ่ม (Collective Decision) ผู้ปฏิบัติมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แม้ว่าผลของการตัดสินใจนั้นอาจจะไม่ตรงตามความต้องการของตนแต่ก็ต้องยอมรับเสียงข้างมากของสังคม
3. การตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ (Authority Decision) ผู้ปฏิบัติไม่มีโอกาสร่วมตัดสินใจด้วย

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้เข้ามา มีส่วนร่วมด้วย ก็คือ การตัดสินใจโดยกลุ่ม

รูปแบบของการมีส่วนร่วม

ปรัชญา เวสารัชชี (2528 อ้างถึงใน ปราณี หมอนทองแดง, 2533 : 30) กล่าวถึง รูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. ร่วมแสดงความคิดเห็น ในรูปของการเขียน การพูด หรือการสื่อความในรูปอื่น เพื่อแสดงความคิดเห็นของตน การแสดงความคิดเห็นเช่นนี้อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนใดของกิจกรรมการ พัฒนาก็ได้
2. ร่วมสละทรัพยากรวัตถุ โดยการให้ยืมหรือให้เงิน วัสดุ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การ ใช้ประโยชน์จากสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ
3. การร่วมสละแรงกาย ในกิจกรรมการพัฒนานั้น ๆ
4. ร่วมสละเวลา เช่น ร่วมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เข้าร่วมประชุม (แม้จะไม่ แสดงความคิดเห็นส่วนตัวก็ตาม)

กรรณิกา ชมดี (2524 : 13) สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมได้ 10 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือเป็นลูกจ้าง
10. การมีส่วนร่วมในการออกวัสดุอุปกรณ์

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมัครการ (2535 : 37) สรุปว่า รูปแบบการมีส่วนร่วม สามารถแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ

2. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เช่น การร่วมลงแรงในการทำโครงการ ร่วมบริจาคเงิน หรือสิ่งอื่น ๆ หรือ การร่วมบำรุงรักษา โดยไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ดังนั้นจะเห็นว่าในการสร้างการมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนใด หรือรูปแบบไหนนั้น ล้วนแล้วแต่มีจุดเริ่มต้นขึ้นมาจากกระบวนการของการติดต่อสื่อสาร กล่าวคือ การที่สมาชิกของชุมชนสามารถและมีโอกาสในการสื่อสารระหว่างกัน ย่อมก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งทำให้ชุมชนนั้นสามารถแยกแยะปัญหา และ ความต้องการ ของสมาชิกภายในชุมชน อันจะนำไปสู่การร่วมดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่สมาชิกต่างมีความพึงพอใจร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของการสื่อสาร

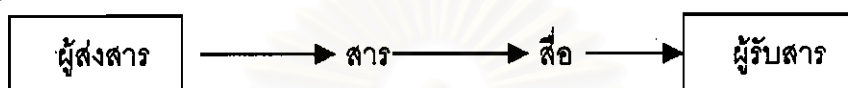
ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนจำนวนหนึ่งที่มาช่วยกันทำงาน โดยในการทำงานมีระบบของการติดต่อสื่อสารระหว่างส่วนต่าง ๆ ภายในกลุ่ม การติดต่อกับภายนอก เพื่อให้เกิดการประสานความสัมพันธ์สำหรับการดำเนินกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่น

ทั้งนี้โดยอาศัยรูปแบบของการสื่อสารลักษณะต่าง ๆ ซึ่งได้มีการจำแนกรูปแบบการสื่อสารในหลายลักษณะตามหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาที่แตกต่างกันไป ในที่นี้จะกล่าวถึงรูปแบบของการสื่อสาร 4 ลักษณะ คือ

1. จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร
2. จำแนกตามลักษณะการใช้
3. จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร
4. การจำแนกตามการไหลของข่าวสาร

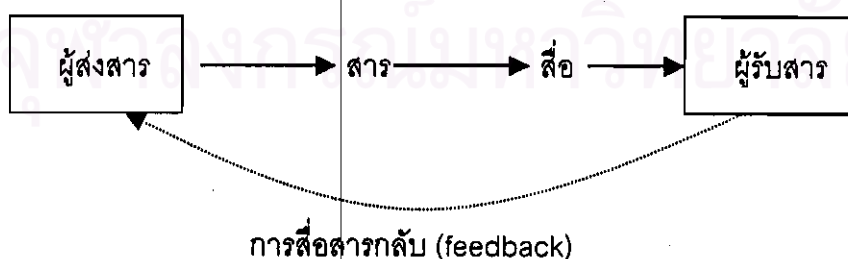
1. จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1.1 การสื่อสารแบบทางเดียว (One - way communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดสารไปยังผู้รับสารแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัยหรือแสดงความคิดเห็น จึงไม่มีปฏิกริยาย้อนกลับจากผู้รับสาร การสื่อสารแบบนี้มีลักษณะเป็นเส้นตรง จากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยตรง ปราศจากการคำนึงถึงปฏิกริยาโต้กลับจากผู้รับสาร ทำให้ปริมาณของข้อมูลสะท้อนกลับ (feedback) จากผู้รับสารมีน้อยหรือไม่มีเลย ซึ่งแสดงเป็นแผนภาพแบบจำลองได้ดังนี้

การสื่อสารในลักษณะนี้จะออกมาในรูปของนโยบาย แผนงานคำสั่งต่าง ๆ ของผู้บริหาร หรือ ผู้นำ โดยผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ เช่น เสียงตามสาย เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่แล้ว การสื่อสารแบบทางเดี๋ยวมักจะเกิดขึ้นกับสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ที่มีการเสนอข่าวสารสู่ประชาชนแต่เพียงฝ่ายเดียว

1.2 การสื่อสารแบบสองทาง (Two - way communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสารทางหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารด้วยอีกทางหนึ่ง จึงเป็นการสื่อสารที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็สามารถรับและส่งข่าวสารซึ่งกันและกัน มีการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อข้องใจหรือข้อสงสัยต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน มีการโต้ตอบกัน ทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะตอบสนองต่อกันเพื่อสร้างความเข้าใจได้อย่างชัดเจน การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารจะให้ความสำคัญกับปฏิกริยาโต้กลับ (feedback) ของผู้รับสาร ดังแผนภาพแบบจำลอง

ทั้งนี้การสื่อสารแบบสองทางมีผลทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะการให้ความสำคัญต่อการสื่อสารกลับ (feedback) นั้น เป็นวิธีการที่ทำให้ผู้รับสารและผู้ส่งสาร

มีความเสมอภาคกันในการติดต่อสื่อสาร โดยไม่มีฝ่ายใดมีอิทธิพลเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง (เสถียร เชยประทับ, ม.ป.ป) ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

2. จำแนกตามลักษณะการใช้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

2.1 การสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารที่คำนึงถึงบทบาทหน้าที่และตำแหน่งระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารเป็นสำคัญ ตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ประกาศแจ้งนโยบาย คำสั่งปฏิบัติงาน เป็นต้น

2.2 การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) หมายถึง การสื่อสารกับบุคคลอื่นโดยไม่พิจารณาถึงตำแหน่งหน้าที่และไม่ได้ดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ แต่เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากความสนิทสนมคุ้นเคยและจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ในทางส่วนตัวมากกว่า การติดต่อสื่อสารในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารโดยใช้คำพูด ได้แก่ การพบปะพูดคุยสนทนากัน

3. จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

3.1 การสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำ หรือ แบบวจนะ (Verbal Communication) หมายถึง การสื่อสารที่อาศัยคำพูด (words) หรือ ตัวเลข (Number) เป็นสัญลักษณ์ของข่าวสาร สัญลักษณ์นี้อาจเป็นในรูปของภาษาพูด ภาษาเขียน หรือ ภาษาทางคณิตศาสตร์ก็ได้ เพื่อใช้ในการสื่อความหมายให้ผู้รับสารเข้าใจความหมายได้อย่างชัดเจนและตรงตามที่ต้องการ

ลักษณะการสื่อสารแบบวจนะนี้ ได้แก่ การสนทนา การสัมภาษณ์ การเขียนบันทึก การเขียนรายงาน การประกาศข่าวสาร การประชุม เป็นต้น

3.2 การสื่อสารแบบไม่ใช้ถ้อยคำ หรือ แบบอวจนะ (Non-Verbal Communication) หมายถึง การสื่อสารโดยปราศจากคำพูด แต่แสดงออกทางท่าทางสีหน้าการเคลื่อนไหวส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายตามธรรมชาติของคน ซึ่งแต่ละบุคคลก็สื่อสารกับบุคคลอื่นโดยมีความหมายเฉพาะของตนเอง ซึ่งทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่าเราอยู่ในสภาพเช่นใด เช่น การสิ้นศรีษะแสดงถึง

การปฏิเสธ การพยักหน้าแสดงถึงการเข้าใจ หรือเห็นด้วย เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การตีความหมายของแต่ละคนที่รับข่าวสารว่าจะสอดคล้องและตรงตามกับผู้ส่งสารต้องการหรือไม่

ทั้งนี้การสื่อสารทั้งแบบวัจนะ และ การสื่อสารแบบอวัจนะ ต้องดำเนินควบคู่กันไป เพื่อให้การสื่อสารนั้นมีประสิทธิภาพ เกิดความเข้าใจที่ตรงกันในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

4. จำแนกตามการไหลของข่าวสาร การสื่อสารในลักษณะนี้ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

4.1 การสื่อสารตามแนวตั้ง (Vertical Communication) โดยแบ่งออกเป็น

4.1.1 การสื่อสารจากบนลงล่าง (Top-down หรือ Downward Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากบุคคลที่มีตำแหน่งสูงกว่าลงมายังตำแหน่งที่ต่ำกว่า โดยออกมาในรูปของ นโยบาย แผนงาน ประกาศ เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารรูปแบบนี้จะทำให้ผู้รับสารที่อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่าไม่เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ขาดความคิดริเริ่ม คอยรับฟังคำสั่งอยู่เสมอ หลีกเลี่ยงการตัดสินใจ และไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

4.1.2 การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-up หรือ Upward Communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากผู้ส่งสารซึ่งอยู่ในระดับหรือตำแหน่งที่ต่ำกว่า ขึ้นไปสู่ผู้รับสารซึ่งอยู่ในระดับหรือตำแหน่งที่สูงกว่า ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้ติดต่อสื่อสารกันโดยมีทั้งส่งสารและรับสารอย่างเท่าเทียมกัน การสื่อสารรูปแบบนี้จะออกมาในลักษณะของการประชุม ปรึกษาหารือ การสัมมนา เป็นต้น ทั้งนี้จะก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร เสริมสร้างให้มีความคิดสร้างสรรค์ และทำให้สมาชิกทุกส่วนของสังคมนั้นมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินอย่างเต็มที่

4.2 การสื่อสารตามแนวนอน หรือ แนวราบ (Horizontal Communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่มีระดับ หรือ มีตำแหน่งที่เสมอกัน ใกล้เคียงกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น เพื่อนฝูงญาติพี่น้อง การสื่อสารรูปแบบนี้จะช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของหมู่คณะ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน และเป็นการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม

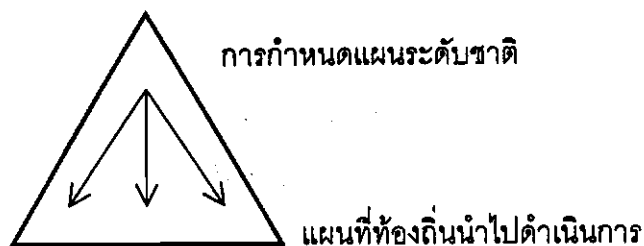
จากรูปแบบการสื่อสารดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การสื่อสารทางเดียว ก็คือ การสื่อสารจากบนลงล่าง ส่วนการสื่อสารสองทาง ก็คือ การสื่อสารทั้งจากบนลงล่าง และ จากล่างขึ้นบน ทั้งนี้การสื่อสารจากบนลงล่างหรือจากล่างขึ้นบนอาจใช้รูปแบบการสื่อสารอย่างเป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ในขณะที่เดียวกันระหว่างการสื่อสาร อาจใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งวงจรมวลและอวัจนจะควบคู่กันไปก็ได้

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่จะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้นั้น ได้แก่ รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง , การสื่อสารจากล่างขึ้นบน และ การสื่อสารในแนวนอน ทั้งนี้เป็นไปในลักษณะของการสื่อสารที่ผสมผสานกันทั้งการสื่อสารในแนวดิ่งและแนวนอน โดยมีการสื่อสารแบบสองทางเป็นแกนหลัก

กล่าวสำหรับการดำเนินการจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย ซึ่งจากผลการศึกษาของคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัย Griffith และ มหาวิทยาลัย Central Queensland ประเทศออสเตรเลีย ร่วมกับ Asia study (2538 อ้างถึงใน จิตติมา สุขผลิน, 2539 : 56-61) ได้เสนอแนะว่า ประเทศไทยควรใช้แนวทาง การผสมผสานระหว่างแบบบนสู่ล่าง (Top - Down Approach) กับ แบบล่างสู่บน (Bottom - up Approach) ทั้งนี้จะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งในระดับชาติ และ ระดับภูมิภาค โดยในขั้นตอนแรกจะพิจารณาถึงหลักเกณฑ์และแนวทางการพัฒนาในระดับชาติ ขณะเดียวกันก็จะกำหนดกรอบการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ด้วย กล่าวคือ การนำแผนระดับชาติมา รวมกับแผนระดับภูมิภาคเข้าด้วยกัน

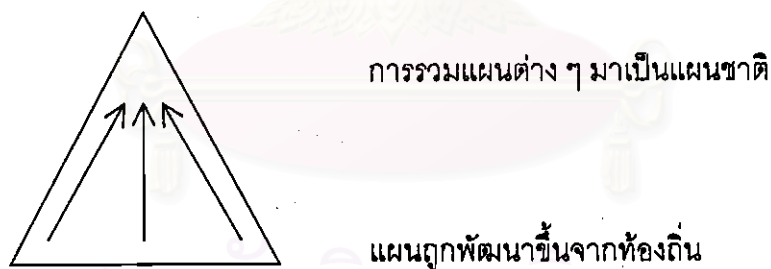
เนื่องจาก การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นไม่สามารถที่จะดำเนินการได้ด้วยหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด เพราะองค์ประกอบของการที่จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีอยู่หลายองค์ประกอบและเกี่ยวข้องกับอีกหลาย ๆ หน่วยงาน ดังนั้น ในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การวางแผนพัฒนาในแนวทางที่ผสมผสานระหว่างการจัดทำแผนแบบบนสู่ล่าง (Top - Down Approach) กับ แบบล่างสู่บน (Bottom - up Approach) จึงมีความเหมาะสมที่สุดสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยขณะนี้ ซึ่งเป็นแนวทางที่พยายามลดจุดอ่อนของแนวทางการดำเนินงานแบบบนลงล่าง และ แบบล่างขึ้นบน กล่าวคือ

การดำเนินงานแบบบนลงล่าง (Top-Down Approach) ซึ่งหน่วยงานรัฐเป็นผู้จัดทำแผนโดยร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง สามารถใช้เป็นกรอบในการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งประเทศ

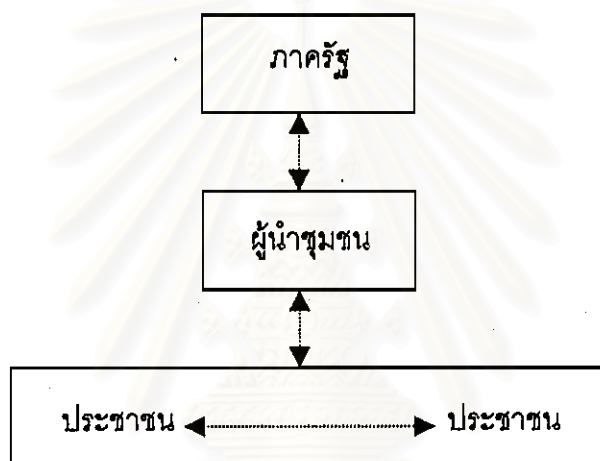
การดำเนินการในลักษณะนี้มีจุดแข็ง คือ จะให้เกิดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของทั้งประเทศที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในระดับชาติที่กำหนดไว้ แต่มีจุดอ่อน คือ แผนจะถูกกำหนดในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งอาจจะไม่เหมาะสมหรือใช้ไม่ได้กับทุกพื้นที่ นอกจากนี้ ถ้าหน่วยงานรับผิดชอบในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการศึกษา หรือ วางแผน หน่วยงานเหล่านั้นมักจะไม่น่าสนใจในแผนนั้น หรือไม่มีความรู้สึกที่ตนมีความผูกมัดที่จะต้องดำเนินการตามแผน

ในขณะที่ การดำเนินงานแบบล่างสู่บน (Bottom - up Approach) เป็นการจัดทำแผนที่มาจากท้องถิ่นและตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการในลักษณะนี้มีจุดแข็ง คือ จะเป็นแผนที่มีความเป็นรูปธรรม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของภูมิภาค และ ทำให้มีความหมายมากขึ้นต่อหน่วยงานรับผิดชอบที่จะต้องนำแผนไปสู่การปฏิบัติ นอกจากนี้ การที่หน่วยงานรับผิดชอบ (รวมถึงหน่วยงานท้องถิ่นด้วย) ได้มีส่วนร่วมในการวางแผน ซึ่งจะทำให้หน่วยงานดังกล่าวมีความเข้าใจในแผนที่ดีขึ้น และ ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพัน และ รับผิดชอบที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามแผน แต่มีจุดอ่อน คือ ไม่มีกลไกที่จะเป็นหลักประกันได้ว่า แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของภูมิภาคจะสอดคล้องหรือไปกันได้กับแผนในระดับชาติ ซึ่งจะทำให้ยุ่งยากในการประสานเข้ากับกลยุทธ์การพัฒนาระดับชาติ

จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าวประกอบกับหลักการในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งกำหนดให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ นับตั้งแต่การท่องเที่ยวควรจะเป็นในลักษณะใด ประเภท และปริมาณของนักท่องเที่ยวที่ชุมชนต้องการ มีการกำหนดอัตราการขยายตัวที่สม่ำเสมอ ตลอดจนมีหน้าที่ควบคุมดูแลคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ ผลตอบแทนของชุมชนในท้องถิ่นเกิดจากการตกลงร่วมกันของแต่ละแห่งว่าควรเป็นในรูปแบบใด ดังนั้น กระบวนการทางการสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากจะเป็นรูปแบบการสื่อสารทั้งจากบนลงล่าง (Top-Down) และ จากล่างสู่บน (Bottom-up) แล้ว ยังมีรูปแบบการสื่อสารในแนวนอน (Horizontal Communication) ไปพร้อม ๆ กันด้วย ดังแผนภาพต่อไปนี้

กล่าวสำหรับ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนศิรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมชนที่เป็นแบบอย่างในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ประชาชนในชุมชนจะมีรูปแบบการสื่อสารอย่างไรในการมีส่วนร่วมจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาต่อไป โดยอ้างอิงจากกรอบแนวคิดข้างต้น

นอกเหนือจากประเด็นดังกล่าวแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการที่น่าสนใจจะศึกษา คือ บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งหนึ่งในปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาศักยภาพชุมชนศิรีวงอยู่ที่บทบาทอันโดดเด่นของผู้นำชุมชนนั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำและบทบาทของผู้นำ

จากแนวคิดพื้นฐานของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เน้นการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งหลักการดังกล่าวจะสามารถดำเนินไปได้กระทั่งบรรลุผลสำเร็จ ต้องอาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ในการกระตุ้น สนับสนุน ให้สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งเป็นผู้ประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย

ความหมายของผู้นำ

โรเดอริค เบลล์ (Roderick Bell ,1969 อ้างถึงใน อรุณ สงมอม, 2534 :15) ให้ความหมายของผู้นำว่า "เป็นผู้ซึ่งอยู่ในอำนาจ หรือตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้ นำ เป็นผู้ซึ่งสามารถมีอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้น เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ปรารถนาทั้งของตนเองและสมาชิกของชุมชน"

โอวาท สุทธนารักษ์ (2531) กล่าวว่า " ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในกลุ่ม หรือมีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่จุดประสงค์ เป้าหมายที่ตั้งไว้เป็นผู้ที่สมาชิกยอมรับนับถือ และให้ความเชื่อถือ ปฏิบัติตาม สามารถให้ความช่วยเหลืออื่นอื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ รวมทั้งเป็นจุดรวมของแนวความคิดและอิทธิพลต่อแนวความคิดของมวลสมาชิกของกลุ่ม หรือของชุมชน "

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2537) ให้ความหมายว่า "ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะนำชาวบ้านในด้านที่ผู้นำนั้นมีความสามารถ โดยมีจิตสำนึกและอุดมการณ์ที่จะยังประโยชน์ให้เกิดแก่ชุมชน โดยไม่ต้องรอคำสั่งให้ปฏิบัติการใด ๆ จากอำนาจทางการ "

ลักษณะของผู้นำ

การศึกษาลักษณะของผู้นำ เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยชี้ให้เห็นพฤติกรรม และการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่มีต่อองค์กรได้เป็นอย่างดี

ชูป กาญจนประกร (2517 : 74 อ้างถึงใน อรุณ สงมอม, 2534) ได้จำแนกลักษณะของผู้นำ ออกเป็น 3 แบบ โดยพิจารณาจากวิธีการใช้อำนาจ คือ

1. **ผู้นำแบบอัตตนิยม** เป็นผู้นำที่ถือเอาตัวเองเป็นใหญ่ มีลักษณะถือตัว เชื่อมมั่นในตนเองมาก บริหารงานและกำหนดนโยบายโดยใช้อารมณ์และอำนาจ วางท่าใหญ่โต ไม่ให้เกียรติคนอื่น ใช้อำนาจเป็นที่ตั้ง เน้นสมรรถภาพของการทำงานของตนเอง และต้องการขยายอำนาจของตนเองออกไปในทุกวิถีทาง

2. **ผู้นำแบบเสรีนิยม** เป็นผู้นำที่ใช้อำนาจในการควบคุมการบริหารแต่น้อย บรรดาผู้ใต้บังคับบัญชาต่างก็มีเสรีที่จะวินิจฉัยสั่งการ มาตรฐานการปฏิบัติงานหรือระบบการจัดงาน ไม่คำนึงถึงหลักการ หรือกฎเกณฑ์เท่าใด การกำหนดนโยบายไม่มีความแน่นอน ขาดความริเริ่มและไม่มีการประเมินผลงานเพื่อหาแนวทางแก้ไขแต่อย่างใด

3. **ผู้นำแบบประชาธิปไตย** ถือว่าเป็นแบบผู้นำที่ดีที่สุดและอำนวยความสะดวกในการบริหารงานมากที่สุด เป็นการบริหารงานโดยยึดถือความคิดเห็นของกลุ่มเป็นสำคัญ จะดำเนินการในสิ่งใดก็มักจะกระทำไปในนามของกลุ่ม เพราะต้องการความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การบริหารเน้นหนักในรูปการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นเพื่อร่วมกันวินิจฉัยเลือกวิธีที่จะทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ ในการปฏิบัติงานจะเป็นไปในลักษณะของความร่วมมือประสานงานกันอย่างจริงจัง

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2537) ได้แบ่งลักษณะของผู้นำโดยคำนึงถึงองค์ประกอบของโครงสร้างสังคมเป็นเกณฑ์ ดังนี้คือ

1. ผู้นำในระบบเศรษฐกิจ หมายถึง ผู้ที่มีฐานะดีทางเศรษฐกิจ
2. ผู้นำในระบบเครือญาติ หมายถึง ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพ
3. ผู้นำในระบบการปกครอง หมายถึง ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางการ มีตำแหน่งเป็นทางการในการปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น
4. ผู้นำในระบบศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถและชาวบ้านยอมรับให้ประกอบพิธีทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมความเชื่อ เช่น พระสงฆ์ มัคทายก
5. ผู้นำในระบบการศึกษา หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนเด็ก เยาวชน หรือชาวบ้านโดยทั่วไป มักเป็นผู้ที่สนใจข่าวคราวทั่วไปและเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็นไปสู่ชาวบ้านอีกต่อหนึ่ง

บทบาทของผู้นำต่อการพัฒนาชุมชน

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาของชุมชน ซึ่งได้มีผู้ให้ทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำต่อการพัฒนาชุมชน ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2515 อ้างถึงใน กุสุมา ภูใหญ่, 2540 : 31) กล่าวถึง บทบาทของผู้นำชุมชนโดยสรุปคือ

1. ผู้นำท้องถิ่นเป็นสื่อความคิดสองทาง
2. เป็นผู้ชักนำประชาชนเข้าร่วมโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุและด้านการพัฒนาคน
3. นำความรู้ ประสบการณ์ทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ ความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ

ชูศักดิ์ ชูช่วย (2533) กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้นำชุมชนว่า " ผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลสำคัญกลุ่มหนึ่งที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้เพราะผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องและใกล้ชิดกับประชาชน จึงสามารถเข้าใจสภาพชุมชนได้อย่างแท้จริง มีบทบาทหน้าที่พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนนั้น ก็เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชนในชุมชนในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ อาชีพ การสาธารณสุข สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครองให้สูงขึ้น"

นอกจากนี้ เรวดี ไชยพาน (2523 อ้างถึงใน อรรถกร จิตระวัง ,2540) ได้สรุปความสำคัญของผู้นำที่มีต่อการพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

1. ผู้นำจะเป็นผู้ทำให้งานพัฒนาท้องถิ่นเริ่มต้นและแผ่ขยายวงกว้างออกไป
2. ผู้นำจะเป็นผู้แพร่ความรู้ ความคิดต่าง ๆ ที่ได้รับมาจากหน่วยงานภายนอก เช่น เรื่องอาชีพ สาธารณสุข ฯลฯ ไปสู่ชาวบ้าน
3. ในบางเรื่องบางประเภท ผู้นำจะเป็นครูผู้สอนชาวบ้านในเรื่องเฉพาะอย่างที่ผู้นำมีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ ด้วยการจัดกลุ่ม ชมรม หรือ จัดแปลงสาธิต เป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้าน เป็นต้น

4. ในฐานะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้นำจะร่วมกับประชาชนในชุมชนนั้น ๆ วิเคราะห์สภาพชุมชน ปัญหา และความต้องการของชุมชน เพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชนของเขาเอง

5. ผู้นำเป็นตัวแทนของสมาชิกในชุมชนในการชี้แจงให้หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนได้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมทั้งเป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ กับชุมชน

6. ผู้นำเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร และสื่อความรู้สึกของสมาชิกในชุมชนต่อความพยายามที่จะตัดสินใจทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด

7. ผู้นำเป็นผู้ที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนตลอดไปในชุมชน ในลักษณะของชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้

ข้อสรุปดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสรุปของ คาร์นิ รักติ (2540) ซึ่งได้สรุปบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มผู้นำในชุมชนที่ร่วมในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้ คือ

1. บทบาทในการร่วมมือกับกลุ่มองค์กรเอกชนที่เข้ามาในหมู่บ้านเพื่อจัดโครงการพัฒนาอาชีพเสริมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการร่วมเป็นคณะกรรมการปฏิบัติงานตามโครงการเพื่อนำความรู้จากโครงการมาแนะนำลูกบ้านเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพแบบครบวงจร ให้เทคนิควิธีการใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพ

2. บทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาสถานที่สาธารณะภายในชุมชน เช่น บริเวณวัด โรงเรียน เนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ วันที่ 5 ธันวาคม, วันที่ 12 สิงหาคม ของทุกปี

3. บทบาทในการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นภายในชุมชนเพื่อให้ความรู้ ทักษะที่ดีต่อการประกอบอาชีพ หาดตลาดเพื่อการประกอบอาชีพ โดยผ่านทางสื่อกระจายเสียงของชุมชนซึ่งกลุ่มผู้นำเป็นผู้ประกาศและร่วมกันดำเนินรายการ

4. บทบาทในการตั้งกฎระเบียบเพื่อการดำรงชีวิตภายในชุมชนร่วมกัน เช่น การกำหนดอัตราการใช้น้ำประปาเพื่อการบริโภค การกำหนดตัวบุคคลเพื่อดูแลรักษาความสงบร่วมกับเจ้าหน้าที่ในยามกลางคืน หรือเมื่อชุมชนมีงาน

5. บทบาทในการร่วมมือกับสถาบันหลักของชุมชน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อจัดกิจกรรมสร้างเสริมวัฒนธรรมอันดีของชุมชน สร้างความรักสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

6. บทบาทในการคิดจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเพื่อเป็นการสร้างลักษณะนิสัยการออมให้เกิดขึ้นกับลูกบ้าน

7. บทบาทในการชักนำ ชักชวน ให้สมาชิกของชุมชน ร่วมกันพัฒนาเส้นทางลำเลียงผลผลิตจากสวนลงมาสู่จุดแลกเปลี่ยนสินค้า เพื่อให้มีความสะดวกและรวดเร็วขึ้น

8. บทบาทในการริเริ่มงานหรือกิจกรรมใหม่ ๆ ในชุมชน การระดมความคิดเห็นตามระบอบประชาธิปไตยด้วยการประชุมแสดงความคิดเห็น การวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันหลักในชุมชน

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าในการพัฒนาชุมชนนั้นผู้นำมีบทบาทไม่น้อย โดยเฉพาะชุมชนศิรวัง ดังนั้นจึงน่าที่จะศึกษาในประเด็นที่แคบลงไปอีกว่า สำหรับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนศิรวัง นั้นผู้นำของชุมชนมีบทบาทอย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย